

1. INLEIDING

In 2015 en 2016 laat Brabant zich kennen als een provincie van uitersten. Aan de ene kant, tonen veel bewoners zich gastvrij voor vluchtelingen en nieuwkomers. Zeker de oudere generaties zijn voor een deel groot geworden in de gastvrijheid, de ethiek van saamhorigheid, het goede Roomse leven en de Brabantse koffietafel. Ook de Zusters van Liefde, in de volksmond de Zusters van Schijndel, verlenen opvang en begeleiding aan vluchtelingen.¹ Veel seculiere culturele en maatschappelijke initiatieven tonen het warme hart van Brabant.²

Aan de andere kant is er ook onzekerheid met daaruit voortkomende aversie – en soms agressie – op de locaties waar Asielzoekers Centra (AZC's) voorzien worden. Het dode varken in de boom bij Heesch schokte heel Nederland.³ Veel van dit ressentiment – op basis van eerdere ervaringen elders in het land - is te herleiden tot gebrekkige communicatie door lokale overheden én een voorkeur voor het vestigen van vluchtelingenopvang in wijken en gebieden met bewoners met een bescheiden opleiding- en inkomensniveau.⁴

MusicGenerations is bekend met de kracht van muziek en verhalen zoals wanneer deze worden gedeeld tussen omwonenden en bewoners van AZC's in Amsterdam, Rotterdam en Oranje. Deze ervaringen vanuit interventies en pilots leidden tot de ontwikkeling van Talent voor Gastvrijheid.

MusicGenerations werkte ruim een jaar als intergenerationele Bouwsteen van 2018Brabant. Hierbij werden jong en ouder talent samengebracht in workshops en concerten.⁵ Al vijftien jaar – sinds de start tijdens Rotterdam 2001, Culturele Hoofdstad van Europa - vinden uiteenlopende talenten elkaar bij MusicGenerations in de gedeelde passie voor muziek en verhalen; beide disciplines met een duidelijk narratief karakter.⁶ Onze ervaringen in Brabant

¹ <http://www.zustersvanliefde.nl/tekst/1/startpagina.html>

² <http://www.vluchtelingenwerk.nl/brabantcentraal#>

³ <http://www.omroepbrabant.nl/?news/242772912/Dood+varken+aan+boom+past+bij+donkere+Brabantse+volks+ultuur,+zegt+oud+hoogleraar.aspx>

⁴ <http://regio.tpo.nl/2015/10/20/asielzoekers-komen-vrijwel-altijd-in-achterstandswijken-terecht/>

⁵ Onder de volledige naam van de stichting Euro+ Songfestivals. MusicGenerations is een merknaam van deze stichting.

⁶ <http://www.omroepbrabant.nl/?news/1745671193/Ouderen+en+jongeren+zingen+het+samen+uit+in+Nuu+of+Nooit.aspx>

– en de rest van Nederland – vormt een goede opmaat voor een volgende, grotere uitdaging, nl. het nader tot elkaar brengen van Brabanders en vluchtelingen door middel van de culturele dialoog opgebouwd uit muziek en verhalen.

In 2011 en 2012 werkten wij constructief samen met zowel Kunstbalie als 2018Brabant. Kunstbalie faciliteerde workshops en optredens en verzorgde de communicatie met, en werving van, jong en ouder talent. Alle betrokkenen betreurden het dat de inzet en middelen voor dit 2018Brabant programma niet mocht leiden naar een voortzetting zoals deze in het bidbook wel werd geambieerd. Met het programma Talent voor Gastvrijheid maken we alsnog een Brabantse doorstart. Dit keer in de culturele mix van jonge en oudere getalenteerde zangers, verhalenvertellers, rappers en hiphoppers en een nieuwe potentieel: de bewoners van de AZC's, onder meer AZC Eindhoven.

De Katholieke Bond van Ouderen in Brabant, met 130.000 leden garandeert een groot bereik van ouderen en verbindt zich aan dit initiatief. KBO Brabant draagt bij aan Talent voor Gastvrijheid door het provincie-breed activeren van hun leden –met de focus op de omgeving van het AZC van Eindhoven – door de inzet van hun ledenkringen en uitgebreide communicatiemogelijkheden in maandblad, website en lokale publicaties.⁷ Aan Kunstbalie de rol om naast werving en communicatie – cultureel diverse jongeren te betrekken bij de workshops en masterclasses, gevolgd door concerten en productie, in en rond het AZC van Eindhoven.

1.1.Brabantse gastvrijheid

Van alle Nederlandse provincies, associeert men Brabant het meest met gastvrijheid. Daar kwam vorig jaar een smet op door de negatieve beeldvorming rondom de discussie over de komst van AZC's. Dat laat onverlet dat het Brabantse hart warm is en de ruimte erin nog wel wat diversiteit kan verdragen. De hele reeks van Talent voor Gastvrijheid die meer dan acht maanden in beslag neemt, biedt een tegengif. Ook vanuit diversiteit en inclusiviteit is de intergenerationele leeftijdsopbouw van de groep talenten interessant. Voor jongeren, zeker in Eindhoven, is samenleven met cultureel diverse stadgenoten heel gewoon. Ouderen hebben een andere historie met diversiteit. Zij zijn groot geworden met de deugd van gastvrijheid, goede omgang met de burens, en langer geleden, de grote migratie vanuit België tijdens WOII.

Een voorbeeld uit Rotterdam waar we samenwerkten met Vluchtelingenwerk aan een reeks workshops en concerten: Mustafa Sheikh, een 23-jarige student uit Aleppo, en een sterke rapper, ontmoet als een van de kerntalenten de 80-jarige Ferry die als kind hals over kop met zijn familie moest vluchten uit Bandung, Indonesië. Het gesprek komt op gedwongen migratie, het achterlaten van huis en haard en een deel van je identiteit. In je koffer niet meer dan wat kleren en in je hoofd muziek en verhalen. Ze praten over het opnieuw beginnen in een totaal vreemd land. Dit soort contacten betekent 'gedeelde smart' en leidt tot abstraheren van de druk van traumatische ervaringen en de noodzaak tot het opbouwen van een nieuw bestaan.

⁷ https://issuu.com/kbo-brabant-ons/docs/jaarverslag_2015_kbo-brabant

1.2. Talent voor Gastvrijheid landelijk en Europees

De zoektocht naar maatschappelijke en culturele antwoorden op de vluchtelingenstroom beperkt zich niet tot Brabant, ook het verzet er tegen niet. MusicGenerations werkte begin dit jaar, bij wijze van interventie, in het AZC Oranje in Drenthe wat positieve berichten opleverde in de pers.⁸ Komend jaar willen we in meerdere steden en dorpen starten met het programma Talent voor Gastvrijheid. Dit zal niet in een keer gebeuren, maar geleidelijk, omdat het doorboren van de bureaucratie rond de opvang van vluchtelingen en hun integratie arbeidsintensief is. De voorzichtige aanloop in Drenthe en de samenwerking met de festivals van Vluchtelingenwerk in Amsterdam en Rotterdam bieden het Brabantse programma het voordeel dat er al veel is geleerd over verbinding, benadering en bejegening van Nederlanders en vluchtelingen in relatie tot elkaar. Voldoende reden voor de gemeente Eindhoven om het programma in hun integratieprogramma, geschreven door Marco Fontijn, op te nemen als eerste in Nederland.⁹ Ook de uitnodigingen uit Duitsland voor optredens in Duisburg en Berlijn sluiten aan bij de start in Brabant waarin ook talenten uit Eindhoven aan mee zullen doen.

2. MOTIVATIE EN DOELSTELLINGEN

- Een positieve, artistiek hoogwaardige bijdrage leveren aan de beeldvorming over de vluchtelingen toestroom.
- Ruimte bieden aan de dialoog en ontmoeting tussen bewoners van AZC's en lokale inwoners vanuit beider perspectief.
- Creëren van nieuw repertoire gebaseerd op culturele bijdragen van Brabanders en vluchtelingen.
- Opzetten van een duurzame samenwerking tussen culturele – o.a. Kunstbalie – en maatschappelijke – KBO Brabant – organisaties die in een mix van cultureel en sociaal ondernemerschap voor de langere termijn betekenisvolle programma's realiseren met, voor en door Brabanders en vluchtelingen.
- Een bijdrage leveren aan de snelle en warme integratie van vluchtelingen in de Nederlandse samenleving door het bieden van een structuur in talentontwikkeling en – presentatie, wederzijdse waardering en betrokkenheid.
- Stimuleren van het ZO KAN HET OOK EFFECT, wanneer het publiek deze unieke mix samen ziet en hoort.
- Nader onderzoek naar de effectiviteit van de Contacttheorie in deze praktijk.¹⁰
- De realisatie van concerten en de productie Philémon en Baucis die vele mensen samenbrengt en harten beroert.
- Creëren van innovatieve vormen van cultureel vrijwilligerswerk voor jong en ouder.

⁸ <http://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/100612/Boze-inwoners-Oranje-belagen-staatssecretaris-vrouw-raakt-gewond>

⁹ Komt in september in de Raad.

¹⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Contact_hypothesis

3. BOUWSTENEN VOOR GASTVRIJHEID

Talent voor Gastvrijheid is opgebouwd uit twee fases: talentontwikkeling en talentpresentatie. De opbouw van het programma is gelijk voor alle AZC's. Voor de uitwisseling met Duitse partnerorganisaties in Duisburg en Berlijn worden vanuit verschillende locaties talenten gevraagd deel te nemen.¹¹ In 2017 vinden er diverse 'muziekverhalen' concerten plaats en wordt in alle steden de productie; Philémon en Baucis opgevoerd. Deze productie gaat over een voorbeeldig echtpaar uit de Griekse mythologie dat beloond werd door de goden voor bewezen gastvrijheid.

A. ONTMOETINGEN tussen bewoners van AZC, omwonenden en lokale bewoners. Deze deelnemers worden versterkt door een groep kerntalenten van MusicGenerations (waaronder deelnemers aan het 2018Brabant programma en de productie NU OF NOOIT) om de ontmoeting, en later ook de workshops en masterclasses, te ondersteunen.

B. CO-CREATIE, het artistieke team inventariseert de voorkeuren en immaterieel cultureel erfgoed – muziek en verhalen – van alle deelnemers en nodigt hen in workshops en masterclasses uit op basis van het thema gastvrijheid, elementen te creëren die de bouwstenen vormen van de latere concerten en productie.

C. PRESENTATIES in Eindhoven, Brabant breed, in Nederland en Duitsland in de vorm van 'muziekverhalen' concerten en de productie Philémon en Baucis.¹²

A. Ontmoetingen

De eerste ontmoetingen zijn gericht op de kennismaking, de mogelijkheid tot het uitwisselen van culturele voorkeuren. Deelnemers en artistiek team – bestaand uit de muzikaal leiders, producent Conny Groot, enkele kerntalenten en musici – werken vanuit deze ontmoetingen aan talentontwikkeling en co-creatie. AZC Eindhoven is gehuisvest in een voormalig verzorgingstehuis.¹³ De locatie kent goede faciliteiten en een flexibel en coöperatief team van begeleiders. In samenwerking met KBO Brabant, Kunstbalie en het AZC-team, nodigt Talent voor Gastvrijheid buurtgenoten en Eindhovenaren, met een interesse voor muziek en verhalen uit den vreemde, uit deel te zijn van deze ontmoetingen en talentontwikkeling waarin men samenwerkt aan cross-overs tussen immaterieel cultureel erfgoed van vluchtelingen en Brabanders. Na een start in het AZC, wordt tijdens tweewekelijkse sessies van drie uur, ook op andere locaties gewerkt om iedereen de mogelijkheid te bieden elkaar op een neutrale locatie in een culturele omgeving te ontmoeten, zoals Van Abbemuseum, CKE Eindhoven, United Cowboys en Parktheater. Vanwege de jarenlange contacten en het intergenerationele

¹¹ <http://www.lehmbruckmuseum.de> en <http://www.malteser-stiftung.de>

¹² Naar OVIDIUS: Een oud echtpaar Philémon en Baucis in Tyana Griekenland, krijgt op een dag bezoek van twee vreemdelingen. Ondanks hun armoede ontvangen ze de gasten met open armen (Xenia, de Griekse gastvrijheid) en zetten hen een heerlijk maal voor. Om hun gasten extra te verwennen, besluiten Philémon en Baucis hun gans te slachten. Baucis rent erachter aan, maar het beest loopt telkens van haar weg. Als de gans bij de oppergod op schoot gaat zitten, stellen de bezoekers zich voor als Zeus en Hermes. Uit dankbaarheid voor de gastvrije ontvangst, die de rest van het dorp niet heeft aangeboden, nemen de goden hun gastheer en -vrouw mee naar de heuvel. Dan wordt het hele dorp, behalve de hut van Philémon en Baucis, overspoeld door een zondvloed. Ook in de Bijbel en de Islam staan verhalen over vreemdelingen die eigenlijk engelen zijn en na een gastvrije ontvangst rijkelijk zegenen. Philémon en Baucis is voor ons programma zo aansprekend omdat het om een ouder echtpaar gaat waar hun liefde voor de medemens niet onder doet aan de liefde voor elkaar. Onder andere Haydn en Gounod componeerden ter ere van hen. Voor tal van schrijvers – Joost van den Vondel, Jean de La Fontaine, e.v.a. is hun liefde een thema.

¹³ <https://www.coa.nl/nl/zoek-locatie/eindhoven>

aspect van Talent voor Gastvrijheid, benaderen we Vitalis woonzorgcentra-locaties om onder meer gesprekken en artistieke uitwisseling over Gastvrijheid van vroeger en nu aan te wakkeren bij de ouderen. Ook kunnen we hier enkele optredens verzorgen.

Bij de intake wordt de contactinformatie van alle nieuwe talenten opgenomen, van mobiel nummer tot facebookprofiel, om de continuïteit van de samenwerking te garanderen. Wanneer een vluchteling elders wordt gehuisvest, zetten we hem of haar op een van de andere locaties in. Ook stellen we bij de intake wat extra vragen over hun sociale contacten en welzijn ivm effectmeting aan het einde van het programma. Verder zorgen we dat alle talenten voor het einde van een ontmoeting al weer de nieuwe datum heeft genoteerd voor het vervolg. Een duo systeem tussen een Brabander en AZC bewoner lijkt ideaal, maar is in de praktijk vanwege her- en doorplaatsingen van vluchtelingen lastig te realiseren. Wel stimuleren we Facebook-vriendschappen en onderling contact optimaal door het delen van contactinformatie en het werken in kleinere combinaties aan bouwstenen voor de uiteindelijke concerten en productie.

B. Co-creatie.

MusicGenerations heeft 15 jaar ervaring met het samenbrengen van talenten – op basis van een gedeelde passie – die elkaar normaliter niet of nauwelijks treffen. Cultureel divers, jong en ouder, kansrijk en kansarm, groot of bescheiden talent, allen passeren ze de revue en voor een ieder is aandacht, ontwikkeling en waardering even belangrijk. Dat er plaats is voor het bescheiden en het grote talent, gevlucht naar of geboren in Eindhoven en de rest van

Nederland, sluit een grote artistieke ambitie eerder in dan uit. Het betekent dat in het artistieke werkproces intensief zoeken, coachen, bevestigen en sturen in de ontmoetingen, workshops en masterclasses centraal staat, zodat een ieder in zijn kracht is tijdens de concerten en productie. Bij Talent voor Gastvrijheid werken we daarnaast nadrukkelijk in co-creatie met de deelnemers.

Op basis van de allereerste ontmoetingen, richten we de workshops en masterclasses in. Als docenten van deze talentontwikkeling-sessies nodigt Talent voor Gastvrijheid Brabants, Nederlands en vluchteling talent van enige naam en faam uit deze te leiden. Hierbij aangestuurd door het artistiek team dat gedurende het hele proces de bouwstenen voor concerten en productie voor ogen houdt. De uiteindelijke keuze is afhankelijk van de samenstelling van de groep. Het is te verwachten dat deze merendeels uit Arabisch sprekenden en Eritreeërs bestaat op grond van de populatie in de overige AZC's.¹⁴ Om recht te doen aan de diversiteit van Talent voor Gastvrijheid staan rapper Fresku (vanwege zijn talent, woonachtig in Brabant én moslimovertuiging), *spoken word*-artiest Blaxtar (Kevin de Randamie broer van Typhoon), en ook de van oorsprong Brabantse actrice Liz Snoyink op de verlanglijst, naast de Syrisch-Nederlandse zanger Gharib Ali en verhalenverteller Negash Mohammed uit Eritrea en rapper Mustafa Sheikh uit Aleppo. Voor de verhalenvertellers werken we samen met het Storytelling Centre, o.l.v. Arjen Barel, dat zowel landelijk als Europees veel ervaring heeft met het werken met diversiteit waaronder met vluchtelingen.¹⁵ Co-creatie en crossovers tussen disciplines, culturen en generatiestijlen zijn gebaat bij structuur. Daarom werken muzikaal leider Paul Mayer en de uit Bergen op Zoom afkomstige pianist/zanger, Ivo Stuivenberg, een aantal van de co-creatiebouwstenen uit tot een raamwerk waarin de bijdragen van de deelnemers een plek vinden.

C. Presentaties en Productie

Het is een immense klus om zo een divers gezelschap bij elkaar te houden, nog los van door- en overplaatsingen door het AZC/COA. De vergelijking met de kruiwagen met kikkers gaat hier op, het ene moment heel veel deelnemers, het volgende moment kost het een dag werk om iedereen weer bij elkaar te zoeken. Daarbij dient Gandhi ter inspiratie: “wanneer je niks probeert, weet je zeker dat er niks gebeurt.” De ervaring leert dat er enige desintegratie optreedt na het proces van ontmoeting, talentontwikkeling en co-creatie. Wij bereiden ons daarop voor door de eerste ‘muziekverhalen’ concerten dichtbij de deelnemers en hun habitat te programmeren: in het AZC van Eindhoven en in de opvang van de Zuster van Schijndel. De volgende stap zijn grotere concerten en presentaties in Eindhovense culturele instellingen, bij Vitalis, en op festivals, die samen met Kunstbalie worden benaderd. Met name evenementen rond de christelijke en islamitische feestdagen zijn bijzonder geschikt.

De bouwstenen leiden naar de productie Philémon en Baucis. Dit is een archetypisch verhaal over de ethiek van de gastvrijheid dat als raamwerk bijzonder geschikt is om de bijdragen uit ontmoeting, talentontwikkeling en co-creatie een context te bieden.

¹⁴ <https://www.coa.nl/nl/over-coa/cijfers-en-jaarverslagen>

¹⁵ www.storytelling-centre.nl

Overzicht bouwstenen en aantallen

Aantal activiteiten	Soort	Deelnemende talenten	Bezoekers
12	Intergenerationele ontmoetingen in de vorm van workshops, masterclasses muziek en storytelling	350 in een mix van generaties van vluchtelingen en Nederlanders	(*)
5 waaronder bij de zusters van Schijndel, in AZC Eindhoven, Vitalis,, festival i.s.m. Kunstbalie	Concerten in Brabant	125	2500
3 waaronder Bevrijdingsfestival, in het AZC en Parktheater	Opvoeringen van Philémon en Baucis	55	4500

Ook zullen in totaal 35 lokale musici deelnemen verspreid over Nederland.

Tijdspad

Start Rotterdam: eind september 2016 in en rond AZC Beverwaard

Start Drenthe: eind oktober 2016 in en rond AZC Oranje en Hoogeveen

Start Brabant: voorjaar 2017 in en rond AZC Eindhoven, symposium eind 2017

Start Amsterdam: december 2016 in en rond AZC Bijlmerbajes

Uitwisseling met Duitsland:

Duisburg: Eind december 2016 i.s.m. Lehmbruckmuseum

Berlijn: Februari 2017 i.s.m. Malteser Stiftung

Premières Philémon en Baucis:

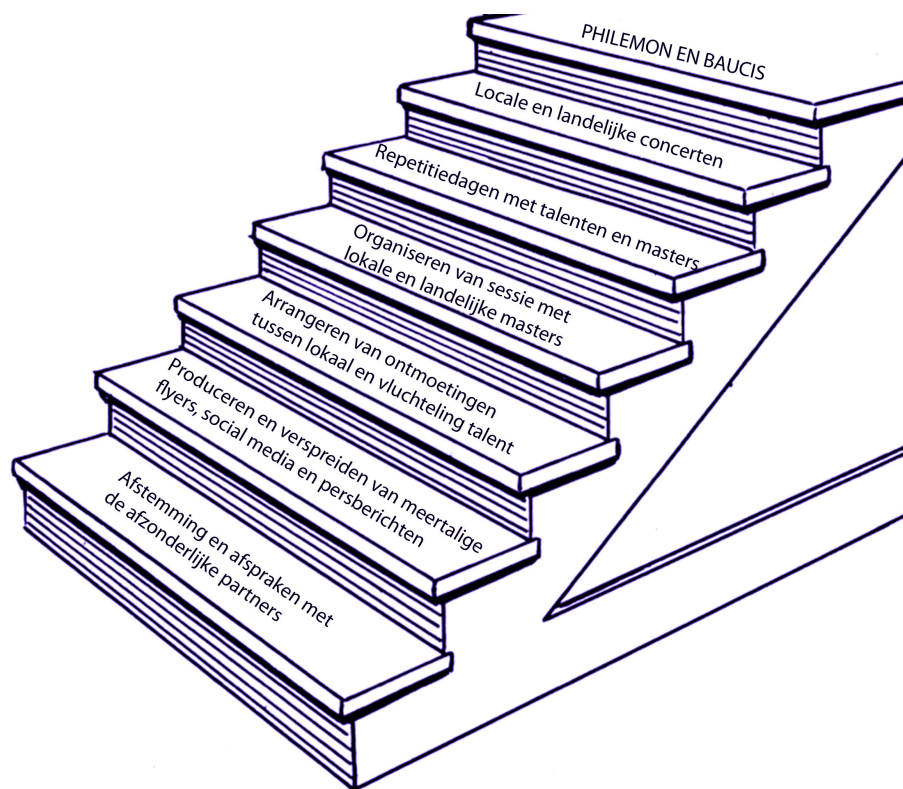
Rotterdam: 14 mei 2017 (herdenking bombardement)

Drenthe: 4 mei 2017 in Westerbork Herinneringscentrum

Brabant: 17 september 2017, dag voor de Bevrijding van Eindhoven

29 september i.c.m. symposium over vluchtelingen en – culturele – integratie i.s.m. Vluchtelingenwerk i.s.m. Universiteit Tilburg en dr. Trienekens

Amsterdam: Kerstevenementen Eindhoven en Amsterdam

4. DUURZAAMHEID EN CONTINUÏTEIT

Talent voor Gastvrijheid verplicht tot continuïteit. Een bittere les werd geleerd uit het jaar van Rotterdam Culturele Hoofdstad. Na een grote inspanning om nauwelijks gekende talenten te betrekken, maakte een verandering in politieke constellatie een einde aan de investeringen van 2001 en dus aan het vertrouwen van de mensen die de eerste schuchtere stappen zetten richting cultuurparticipatie. De keuze voor het werken met culturele bijdragen en voorkeuren van de Brabantse- en vluchtelingtalenten, is een bewuste. Deze garanderen betrokkenheid en wederzijds respect. Wellicht kunnen deelnemers prachtig Schubert zingen of Van den Vos Reynaerde opzeggen, de echte dialoog komt tot uitdrukking in het leren over wat de ander het meest dierbaar is: muziek en verhalen uit de eigen cultuur. Deze zijn met gevaar voor eigen leven meegenomen tijdens hun vlucht naar Europa of in Brabant gul gedeeld. Daar ligt de focus van de ontwikkeling van Talent voor Gastvrijheid in deze eerste fase waarmee we doorgaan zolang de effectiviteit is bewezen en de vluchtelingeninstroom erom vraagt. De partners in Drenthe (provincie, gemeente Midden Drenthe en Kunst en Cultuur Drenthe), Amsterdam (gemeente, Storytelling Centre en fondsen), Rotterdam (gemeente en fondsen) leggen een goede basis voor een voortgang van Talent voor Gastvrijheid in en buiten Brabant.

Monitoring en Evaluatie

Dr. Sandra Trienekens van het onderzoeksbureau Urban Paradoxes –opgegroeid in Brabant en gepromoveerd aan de Universiteit van Tilburg, onderzoekt de toepasbaarheid van de *intergroup contact theory* op deze werkwijze. De aanname achter deze theorie is dat onder de juiste condities, interpersoonlijk contact de meest effectieve manier is om vooroordelen te

verkleinen tussen leden van meerderheids- en minderheidsgroepen. Trienekens interviewt alle betrokkenen, waaronder ook de begeleiders van de AZC's, partners als Kunstbalie en KBO Brabant over effect en impact. Ze analyseert de werkwijze en bevraagt deelnemers over hun ervaringen met het proces. De kwantitatieve afspraken worden door haar gemonitord en door het team bijgehouden in de vorm van foto's, intake formulieren van deelnemers en tellingen bij uitvoeringen.¹⁶

Cultureel ondernemen

Voor ons toekomstperspectief focussen we op *social enterprise*.¹⁷ In ons geval cultureel ondernemerschap dat zich toespitst op een maatschappelijke vraag met een culturele uitwerking die een intersectorale financiering verdient. De geambieerde samenwerking met de gemeente Eindhoven is de eerste loot aan een stam die moet resulteren in een duurzame, sterke boom waaraan de takken de verschillende aspecten van gastvrijheid een plek bieden: integratie, veiligheid, maatschappelijke ontwikkeling én cultuur. De inbreng van KBO Brabant is de communicatie met en de werving onder 130.000 leden. De inzet van deze senioren leidt tot een innovatie in – cultureel – vrijwilligerswerk in combinatie met talentontwikkeling.¹⁸ Hoewel informeel, zijn de Brabantse deelnemers aan Talent voor Gastvrijheid, vaak het eerste persoonlijke gezicht voor veel nieuwkomers. Onderzoek wijst uit dat juist de eerste kennismakingen bepalend zijn voor integratie en welbevinden.¹⁹ Talent voor Gastvrijheid in deze eerste fase wordt ingezet om ministeries als van minister Asscher, gemeentelijke diensten en COA landelijk te bewegen om intersectoraal mee te financieren. Deze vertegenwoordigers worden tijdens het talentontwikkeling én het productiedeel uitgenodigd en geïnformeerd. Het programma moet zich bewijzen en kan dat vooral doordat het onderscheidend is. Deelnemers blijven lang aan boord en worden gevolgd op hun gang door Nederland. Dat maakt onze aanpak interessant voor op duurzaamheid, culturele dialoog en ontmoeting gerichte fondsen naast een aantal overheidsprogramma's. Met de uiteindelijke uitkomst dat Talent voor Gastvrijheid in Europees verband, verzelfstandigd verder kan. En daarbij hopelijk over een aantal jaren overbodig wordt omdat, zoals Floor Wibaut, oud bestuurder-politicus, dat ooit zei: oorlog en geweld mensen niet meer in grote getale van eigen huis en haard verdrijven.

¹⁶ <http://www.urbanparadoxes.nl/>

¹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Social_enterprise

¹⁸ <http://www.ad.nl/dossier-nieuws/miljoen-subsidie-voor-vrijwilligerswerk-asielzoekers~a5304260/>

¹⁹ <http://www.wrr.nl/publicaties/publicatie/article/geen-tijd-verliezen-van-opvang-naar-integratie-van-asielmigranten-4/>